

KOMPLEMENTARNOST TRETMA U PROCESU RESOCIJALIZACIJE

REZIME: U toku krivičnog postupka sudija je dužan da vodi računa o ciljevima prevaspitanja i resocijalizacije izvršilaca krivičnih dela. Ideja prevaspitanja mora stajati u centru pažnje u toku postupka, koji se vodi prema njima. Sudiji mora biti jasno u procesu suđenja i izricanja krivične sankcije šta se može postići sa primenom određene sankcije, a to znači da proces suđenja i proces izvršenja iste moraju biti komplementarni. Ovakva komplementarnost, tj. dopunjavanje i usaglašavanje, se zahteva i prilikom primene različitih tretmana u procesu resocijalizacije. Kada se govori o prevaspitanju, polazi se od toga da je kod osuđenih lica proces vaspitanja i socijalizacije ostao nepotpun, nedovoljan ili zasnovan na pogrešnim i negativnim sadržajima, koji pojedince odvođe na put kriminaliteta. Šire tumačenje pojma prevaspitanja obuhvatalo bi korektivne, terapijske, obrazovne, socijalne i druge mere i postupke, kojima se utiče na osuđena lica da napuste kriminalne i usvoje društveno prihvatljive obrasce i pravila ponašanja. Cilj prevaspitanja je resocijalizacija prestupnika osuđenih, koja se procesno kreću od kažnjavanja prestupnika – do ponovnog uključivanja u društvenu zajednicu. Dakle, ciljevi kažnjavanja prestupnika bili bi sprečavanje društveno opasnih delatnosti i osujećivanje učinioca da vrši krivično delo, njegovo popravljavanje, vaspitanje, uticaj na druge u smislu ne činjenja društveno štetnih dela i generalno, uticaj na razvijanje morala i discipline građana.

Ključne reči: resocijalizacija, osuđena lica

* Redovni profesor na Pravnom fakultetu za privredu i pravosuđe Univerziteta Privredna akademija, Novi Sad

1. Uvod

Najnoviji Zakonik o krivičnom postupku, koji je donet u Narodnoj skupštini Republike Srbije 25. maja 2006. godine, stupio na snagu 02. 06. 2006. godine, a primenjuje se, osim nekih članova, od 01. 06. 2007. godine, ne sadrži ni jednu odredbu o izvršenju krivičnih sankcija, niti upućuje ili obavezuje na donošenje propisa o izvršenju krivičnih sankcija. Ovakve odredbe nije sadržao ni Zakonik o krivičnom postupku od 2001. godine („Službeni list SRJ“, br. 70/01, sa brojnim izmenama i dopunama („Službeni list SRJ“, br. 68/02, „Službeni glasnik RS“, br. 58/04, 85/05 i 115/05), kao ni drugi zakoni o krivičnom postupku doneti u prethodnoj Jugoslaviji. Iz ovoga proizilazi da zakonima o krivičnom postupku zadnjih šesdesetak godina, materija izvršenja krivičnih sankcija nikada nije bila regulisana. U ovom istom periodu doneto je nekoliko zakona o izvršenju krivičnih sankcija, pre svega kazne zatvora, ali i drugih kazni, koje su postojale u to vreme. Kao što je izvršeno zakonsko razgraničenje krivičnoprocesne i izvršno-krivične materije, tako je izvršeno i u teoriji razgraničenje između krivično-procesnog i izvršnog prava, a posebno nije bilo dodirnih tačaka u praksi između sudova kao nosioca sudskog krivičnog postupka i uprava zatvora, kao nosioca izvršenja krivičnih sankcija, tačnije, kazne zatvora.

U nauci krivičnog prava retki su teoretičari koji su se bavili istovremeno i materijom krivičnog i krivično-procesnog, a istovremeno i izvršnog prava. U literaturi na jugoslovenskim prostorima veoma je malo radova iz oblasti izvršenja krivičnih sankcija, ne toliko zbog njene težine, već specifičnosti materije, nedostupnosti podataka i shvatnja da se u procesu izvršenja kazne uglavnom radi o tzv. „administrativnom pravu“. Sem komentara Zakona o izvršenju krivičnih sankcija, samo nekoliko autora su objavili radove u kojima su nastojali da zaokruže materiju izvršenja, čineći prve korake u pravcu izgradnje ove nauke. Pomenimo samo neke od njih, kao što su: Dušan Umičević, Vidak Popović, Snežana Soković. Međutim, iz oblasti krivičnog i krivično-procesnog prava u ovom periodu objavljuju se mnogi i značajni radovi najeminentnijih teoretičara, koji su se skoro isključivo bavili ovom materijom – a ne materijom izvršenja krivičnih sankcija. Sve ovo nije bila smetnja da se ovi teoretičari smatraju manje vrednim, manje pozvanim i manje kompetentnim za naučnim, a i praktičnim bavljenjem krivičnom i krivično-procesnom materijom, niti je moglo biti smetnje da se oni bave istovremeno i materijom izvršenja krivičnih sankcija kao jednim i, mora se reći, manje značajnim i znatno manjim segmentom krivičnog prava.

Zbog toga je nejasno shvatanje nekih službenika, zaposlenih u administraciji i organima uprave na radnim mestima, često podložnim promenama, dakle, bez dužeg zadržavanja i praćenja određenih pojava, koji smatraju da neko ko se bavi krivičnom ili krivično-procesnom materijom ne može istovremeno da poznaje i materiju izvršenja. Kao da ovi ljudi zanemaruju ili ne poznaju poznati princip koji glasi: ko može više, može i manje, ili kada zna više, znaće i manje,

ili ako već zna komplikovanije stvari, znaće i jednostavnije koje su deo složenijih pojmova i pojava.

Penologija, ili nauka o izvršenju krivičnih sankcija je novija multidisciplinarna oblast, koja se zasniva na Zakonu o izvršenju krivičnih sankcija, ali i na čitavom nizu podzakonskih propisa: pravilnicima, pravilima, kućnom redu i drugim pravnim aktima niže pravne snage, kao i na nepisanim pravilima lepog ponašanja, morala, dobrog držanja i vladanja itd. Ovim ni malo ne umanjujemo značaj i ulogu ove, takođe krivičnopravne (u širem smislu) discipline. Naprotiv, smatramo da je ona veoma važna i značajna, jer je ona u izvesnom smislu kruna i svrha postojanja i krivičnog i krivičnoprocesnog prava i zbog toga ćemo jednom važnom segmentu ove grane prava posvetiti ove redove koje pišemo pod naslovom „Komplementarnost tretmana u procesu resocijalizacije“, sa nadom da ćemo se kvalifikovati za kompetentnog profesora, posle 40 godina bavljenja sudijskim tužilačkim, pravobranilačkim i advokatskim poslovima u krivičnoj materiji, kao i velikom broju objavljenih radova iz domena teorije iste oblasti, dakle, bavljenjem i naučnom, kao i prosvetnom delatnošću.

2. Odmeravanje kazne – prvi korak u procesu resocijalizacije – značaj suda u procesu resocijalizacije –

Iako odmeravanje kazne smatramo prvim korakom ka resocijalizaciji, možemo slobodno reći da, generalno gledano, proces resocijalizacije počinje daleko ranije. On počinje još u fazi propisivanja krivičnih sankcija, njihovog izbora i određivanja od strane zakonodavca. Uostalom, i u našem Krivičnom zakoniku naslov iza člana 4. nosi naziv: „Krivične sankcije i njihova opšta svrha“. Dakle, iz samog naslova gramatičkim i logičkim tumačenjem se može zaključiti da je svrha krivičnih sankcija „ozdravljenje“ pojedinaca, njihovo odvrćanje od vršenja krivična dela, njihova socijalizacija i prevaspitavanje, drugim rečima resocijalizacija. Ovo jasno proizilazi iz citata člana 4, stava 2, gde se navodi: Opšta svrha propisivanja i izricanja krivičnih snakcija je suzbijanje dela kojima se povređuju ili ugrožavaju vrednosti zaštićene krivičnim zakonodavstvom.

Reči „suzbijanje dela“ na drugi način i prihvatljivije u svakom smislu znače: sprečavanje ljudi da vrše krivična dela, jer se dela niti sama vrše, niti se ona mogu suzbiti, već se mogu sprečiti oni koji ih vrše, da ih više ne vrše, ili oni koji su to namerni da čine, da se spreče, bolje reći, odvrate od toga. Uostalom i sam zakonodavac koji je u pojam dela inkorporirao krivicu, dakle svesnog čoveka, u nužne elemente dela, priznaje i prihvata da bez svesne radnje čoveka nema krivičnog dela, ili dela u krivičnopravnom smislu, te da se on – čovek i njegova radnja – dakle, svesna i od njega preduzeta, mogu sprečavati na način i putem metoda koje će biti predmet ovog rada. Na izvestan način sve ovo, ili bar dobar, najveći, deo rečenog potvrđuje sledeći stav 2. člana 3. Krivičnog zakonika, koji ističe, da se krivične sankcije ne mogu izreći licu koje u vreme kada je delo

učinjeno nije navršilo 14 godina, što u skladu sa drugim zakonskim odredbama znači da se krivična sankcija ne može izreći licu koje nije krivično odgovorno, odnosno detetu, što nadalje znači i drugom licu koje se iz zakonskih razloga ne može smatrati krivično odgovornim, odnosno kod koga postoje okolnosti koje isključuju krivičnu odgovornost, ili ti krivicu. Naravno da se ovde, pre svega misli na nemogućnost izricanja kazne, i to kazne zatvora kao najteže, i gde se baš zbog toga traži da budu ispunjeni svi elementi za kažnjavanje, a posebno krivica, jer se samo krivi mogu kažnjavati, a zatim ispravljati, a ostali – takođe zdravi i normalni, to mogu uočiti, shvatiti i obuzdati se da ne vrše krivična dela, čime se postiže svrha izricanja krivične sankcije i resocijalizacija pojedinaca, kao dela društva – koje oni žele da inficiraju, a time se resocijalizuje i čitavo društvo. Zbog toga naslov člana 4. Krivičnog zakonika i glasi: Opšta svrha krivičnih sankcija. Toliko o najopširnijem shvatanju, ali i važnom i nezaobilaznom predgrađu resocijalizacije. Sledeća tačka razmatranja ili konkretizacija procesa resocijalizacije jeste, naslov ovog dela rada – Odmeravanje kazne. Šta je to odmeravanje kazne?

Zakonska definicija o odmeravanju kazne, posebno ako se uzme u obzir samo član 54. našeg Krivičnog zakonika je dosta jednostavna i, čini se dosta uprošćeno jezički gledano, određena pod naslovom „Opšta pravila o odmeravanju kazne“. Ova definicija po članu 54. stavu 1. glasi: Sud će učiniocu krivičnog dela odmeriti kaznu u granicama koje su zakonom propisane za to delo, imajući u vidu svrhu kažnjavanja i uzimajući u obzir sve okolnosti koje utiču da kazna bude manja ili veća (olakšavajuće i otežavajuće okolnosti), a naročito: stepen krivice, pobude iz kojih je delo učinjeno, jačinu ugrožavanja ili povređivanja zaštićenog dobra, okolnosti pod kojima je delo učinjeno, raniji život učinioca, njegove lične prilike, njegovo držanje posle učinjenog krivičnog dela, a naročito (opet se može ovo drugo protumačiti drugim rečima, a jezičkom i logičkom metodom kao – „naročitije“), njegov odnos prema žrtvi krivičnog dela, kao i druge okolnosti koje se odnose na ličnost učinioca. Stav 2. ovog člana govori o tome šta će se još uzeti u obzir kod odmeravanja novčane kazne, a stav 3, kako će se ceniti okolnost koja je obeležje krivičnog dela, posebno ako postoje dve ili više okolnosti (olakšavajućih ili otežavajućih) a samo jedna je dovoljna za postojanje određenog dela ili određenog oblika konkretnog krivičnog dela.

Iz navedene definicije o odmeravanju kazne se vidi da se i ovde zakonodavac poziva (ponovo) na već navedenu i analiziranu svrhu kažnjavanja i samo odmeravanje kazne predstavlja početak uticaja na izvršioca krivičnog dela, istina u najširem smislu, a samim tim i na njegovu resocijalizaciju, odnosno koliko će vremenski trajati izdržavanje kazne, a samim tim i proces resocijalizacije, bar onaj za vreme izdržavanja kazne. Namerno kažemo za vreme izdržavanja kazne, jer smatramo da proces resocijalizacije može biti i jeste i vaninstitucionni. Drugim rečima, proces resocijalizacije se sprovodi i van određenih institucija i ustanova, najprostije rečeno, van zatvora. Ovo iz razloga što se svrha krivičnih sankcija sprovodi i samim izricanjem krivične sankcije, na primer: uslovne osude

ili sudske opomene, ili kada se izrečena kazna ne izvršava – za vreme uslovnog otpusta, dakle, sve se ovo dešava van određenih institucija. Zbog toga smatramo da proces resocijalizacije počinje daleko ranije od onog perioda koji se sprovodi samo u zatvorima, kako neki misle, kao i to da se sprovodi i dok se osuđeni ne nalazi u zatvoru, već, na primer, na uslovnom otpustu. Sud je pri odmeravanju kazne dužan da ispoštuje još jedno zakonsko određenje kod odmeravanja kazne, a to je da neminovno uzme u obzir kaznu koju je zakonodavac predvideo za svako učinjeno krivično delo. Istina, zakonodavac je ove kazne za krivična dela propisao u tzv. rasponu od-do, odnosno donju i gornju granicu, ili još preciznije, minimum i maximum, tako da se sud može, ali i mora kretati u navedenim granicama i po pravilu, osim u zakonom propisanim uslovima, sud ne može ići mimo tih ograničenja. Tek kada sud sve ovo obavezno uzme u obzir, onda prelazi na one – svakako manje važne – okolnosti, koje može ne samo uzeti u obzir, već im dati ovakav ili onakav karakter (olakšavajući ili otežavajući) i određeni (veći ili manji) značaj.

Međutim, valja istaći da se i sledeći članovi u zakonskom tekstu odnose na odmeravanje kazne, kao što su član 55. (povrat), član 56. (ublažavanje kazne), član 57. (granice ublažavanja kazne), član 58. (oslobođenje od kazne), član 59. (poravnanje učinioca i oštećenog), član 60. (sticaj krivičnih dela), član 61. (produženo krivično delo), član 62. (odmeravanje kazne osuđenom licu) i član 63. (uračunavanje pritvora i ranije kazne). Iz navedenog se vidi da zakonodavac veliki broj članova ovog zakona posvećuje odmeravanju kazne, kao ni jednom drugom pravnom institutu. Ovo ukazuje koliki se značaj posvećuje odmeravanju kazne, a samim tim i uticaju iste na prevaspitavanje odnosno resocijalizaciju osuđenog.

Takođe se, iz navedenog može videti da kod odmeravanja kazne učestvuju i zakonodavac i sud, ali na izvestan način se može videti da u tome učestvuje još neko. Pravna, ili bolje reći krivičnopravna teorija je na osnovu ovoga razradila i izgradila tri načina odmeravanja kazne, i to: zakonsko, sudsko i administrativno, zavisno od toga koji organ i kako vrši odmeravanje kazne.

Pojam odmeravanja kazne u teoriji se definiše tako što se smatra da se pod odmeravanjem kazne podrazumeva određivanje vrste i visine kazne koja se izriče učiniocu u konkretnom slučaju za učinjeno krivično delo, u okviru kazne propisane za to delo. Nadalje se navodi da se kod odmeravanja kazne moraju uzeti u obzir i opšta pravila o odmeravanju kazne, kao i sve okolnosti kako bi se učiniocu odredila kazna koja bi odgovarala težini učinjenog krivičnog dela, ličnosti učinioca, i sa kojom bi se najbolje mogla ostvariti svrha kažnjavanja. Ovako određeno i ovakvo odmeravanje kazne bi se u teoriji moglo i moralo smatrati sudskim odmeravanjem kazne. Takođe i iz napred navedenih zakonskih odredbi bi se moglo reći i zaključiti da je samo sud taj koji može vršiti odmeravanje kazne.

Međutim, u teoriji i praksi, i zakodavnom rešenju, pa i u pažljivoj analizi navedenih odredbi i samim njihovim postojanjem, jasno je da i zakonodavac vrši

odmeravanje kazne. Zbog toga postoji, i to kao početno i prvo zakonsko odmeravanje kazne, jer zakonodavac je taj koji propisuje pravila odmeravanja kazne, a i za svako krivično delo posebnu kaznu, što sve sud mora uzeti u obzir. Pri tome zakonodavac je taj koji određuje koliko će prostora odrediti sudu, u kome će se kretati prilikom odmeravanja kazne.

S obzirom na ovu činjenicu u teoriji krivičnog prava razlikuje se: sistem apsolutno određenih kazni, sistem neodređenih kazni i sistem relativno određenih kazni. Sistem apsolutno određenih kazni postoji onda kada zakonodavac određuje i vrstu i visinu kazne za pojedina krivična dela, tako da je sud dužan da izrekne tu kaznu i u tom iznosu čim utvrdi da je izvršeno krivično delo za koje je ona predviđena. Sistem apsolutno neodređenih kazni postoji onda kada zakonodavac ne određuje kaznu ni po vrsti ni po visini iznosa, već prepušta sudu da po svom nahođenju i uverenju sam odredi vrstu i visinu kazne koju će izreći učiniocu za konkretno krivično delo. Sem toga, zakon ne određuje nikakva pravila za odmeravanje kazne, niti postavlja kakva ograničenja sudu. Ovakav sistem daje velika ovlašćenja, ali i odgovornost suda.

Sistem relativno određenih kazni postoji onda kada zakonodavac određuje vrstu kazne i njen minimalni i maksimalni iznos za svako krivično delo, dajući time granice u kojima sud može da se kreće kod izricanja kazne za svaki konkretan slučaj. Ovako određene granice kazne za svako pojedinačno krivično delo predstavljaju poseban minimum i maximum. Izvan ovih granica sud ne može da izrekne kaznu za delo za koje je određena. Pored posebnog postoji i opšti minimum i maximum, kojim se određuju granice pojedinih vrsta kazni. Opšti minimum predstavlja donju granicu ispod koje se ta vrsta kazne ne može izreći, a opšti maximum gornju granicu iznad koje se ta vrsta kazne takođe ne može izreći.

Sudsko odmeravanje kazne je ono koje vrši sud u svakom konkretnom slučaju. Naime, pošto sud ustanovi da je optuženo lice izvršilo određeno krivično delo i da je krivično odgovorno za njegovo izvršenje, on pristupa odmeravanju kazne. Kolika će uloga suda biti u odmeravanju kazne zavisi od toga koji je sistem zakonskog odmeravanja kazne prihvaćen u konkretnoj zemlji. Danas je sistem relativno određene kazne skoro opšte usvojen u zakonodavstvu. I naše zakonodavstvo usvaja ovaj sistem odmeravanja kazne. Ovaj sistem omogućava sudu da ima aktivnu ulogu u odmeravanju kazne u svakom konkretnom slučaju. Prema tome, vrednost ovog sistema je u tome što, s jedne strane omogućava ostvarivanje određene kaznene politike zakonodavca, a s druge strane omogućava da se kazna u svakom konkretnom slučaju od suda prilagodi učinjenom delu i njegovom izvršiocu.

U nekim zemljama se primenjuje i sistem administrativnog odmeravanja kazne, gde sud ne određuje tačnu visinu kazne (sistem neodređene osude), već to čine organi nadležni za izvršenje kazne koji ocenjuju kako je izdržavanje kazne uticalo na učinioa, pa shodno tome određuju njeno trajanje. U našoj zemlji taj sistem nije prihvaćen, ali praćenje dejstva kazne na osuđenog dolazi do izražaja

kod uslovne osude. Administrativno odmeravanje kazne može se vršiti samo kod kazne lišenja slobode, gde sud nije u mogućnosti da odredi kakvo će ponašanje imati učinilac krivičnog dela u toku izvršenja kazne i koliko će biti potrebno vremena za njegovo prevaspitanje i resocijalizaciju. Zbog toga sud određuje samo vrstu kazne, a iznos kazne administrativni organ koji izvršava kaznu.

3. Prevaspitanje i resocijalizacija osuđenih lica **– uloga kazneno-popravnih ustanova u** **prevaspitanju i resocijalizaciji –**

Ova faza prevaspitanja i resocijalizacije za razliku od prethodne – koja je regulisana Krivičnim zakonom – regulisana je Zakonom o izvršenju krivičnih sankcija ali, kao što je već istaknuto, i mnogim drugim, pre svega podzakonskim propisima i kućnim redom. U ovoj fazi dolazi do primene različitih tretmana koji treba da dovedu do prevaspitanja i resocijalizacije.

Međutim, pre nego što pređemo na tretmane i njihovu primenu, da kažemo nešto o prevaspitanju i resocijalizaciji.

Pojam prevaspitanja osuđenih lica etimološki je povezan sa pojmom vaspitanje, kome je pridodat prefiks „pre“, koji znači ponovo, naknadno, iznova i sl. To znači de je reč o naknadnom ili ponovljenom vaspitanju. Kada je reč o prevaspitanju polazi se od pretpostake da je kod osuđenog lica proces socijalizacije ili vaspitanja ostao nepotpun, nedovoljan ili zasnovan na pogrešnim i negativnim sadržajima, koji pojedinca odvođe na put afirmacije na negativnoj i nekorisnoj strani života, odnosno na put kriminaliteta. Ovako definisan pojam prevaspitanja obuhvatio bi njegovo uže značenje, jer se prevashodno odnosi na moralni aspekt ličnosti.

Šire tumačenje pojma prevaspitanja obuhvatilo bi korektivne, terapijske, obrazovne, socijalne i druge mere i postupke, kojima se utiče na osuđena lica da napuste kriminalne i usvoje društveno prihvatljive obrasce i pravila ponašanja. Još šire tumačenje pojma prevaspitanja brojni autori u pogledu obima i sadržaja izjednačavaju sa pojmom resocijalizacije, što u izvesnom smislu, kako se vidi iz naslova ovog rada i ovog njegovog podnaslova, i mi činimo. Ipak valja reći da je pojam resocijalizacije po obimu i sadržaju znatno širi od pojma prevaspitanja, jer obuhvata širi spektar intervencija i aspekata življenja osuđenog lica. Međutim, pošto je prevaspitanje nezaobilazan put ka resocijalizaciji i kako bez prevaspitanja nema ni resocijalizacije, neka nam ne bude zamereno što i naša malenkost zastupa navedeno mišljenje, uz iznetu konstataciju o širem shvatanju resocijalizacije.

Cilj prevaspitanja je resocijalizacija prestupnika osuđenih, koja se procesno kreće od kažnjavanja prestupnika – do ponovnog uključivanja u društvenu zajednicu. Dakle, ciljevi kažnjavanja prestupnika bili bi sprečavanje društveno opasnih delatnosti i osujećivanje učinioca da vrši krivično delo, njegovo popravljanje,

vaspitanje, uticaj na druge u smislu ne činjenja društveno štetnih dela i generalno, uticaj na razvijanje morala i discipline građana. Kazna, kao mera u funkciji sprečavanja kriminaliteta nije cilj za sebe, ali kazna lišenja slobode – zatvora, je uslov da se prestupnik tokom njenog izvršenja podvrgne određenom tretmanu koji je adekvatan stepenu kriminalnog ispoljavanja prestupnika, odnosno stepenu društvene opasnosti prestupa u socijalnoj sredini. Resocijalizacija prestupnika je cilj kažnjavanja prestupnika, koji će se postići prevaspitanjem, kao najadekvatnijom strategijom postupanja, ali je resocijalizacija takodje i cilj prevaspitanja prestupnika. Dakle, osuđeni prestupnik se za vreme izdržavanja kazne u kazneno-popravnoj ustanovi izlaže navedenim procesima prevaspitanja i resocijalizacije zbog njegovog dotadašnjeg kriminalnog ponašanja.

Činjenica je da učinioca prestupa – krivičnog dela treba kazniti, izložiti neprijatnosti kazne, zbog učinjenog krivičnog dela, ali istovremeno treba kod njega razvijati i pozitivna obeležja ličnosti i to u uslovima kada on ipak treba da oseti i shvati negativnu stranu kazne. Iako ovu protivurečnost nije moguće izbeći prevaspitni tretman i u takvim „kažnjeničkim“ uslovima ima svoju svrhu, jer treba razvijati pozitivne crte ličnosti i stvarati preduslove za uspešnu resocijalizaciju prestupnika.

Koliko će resocijalizacija biti zaista uspešna zavisi od razrešenja još jedne neminovne protivurečnosti. Naime, za vreme trajanja tretmana procesa prevaspitanja u KP-ustanovi na osuđenika deluju dva različita i suprotstavljena faktora. S jedne strane stoji osoblje navedenih ustanova i njihovi vaspitni tretmani zasnovani na normativnom sistemu (Zakonu o izvršenju krivičnih sankcija, pravilnicima i kućnom redu), sa ciljem da se izvrši što uspešnije prevaspitanje. S druge strane, javljaju se neformalne, negativne snage (grupe) osuđenika koje na njih u ovom međusobnom i nekontrolisanom odnosu, zasnovanom na nepisanom, ali jakom osuđeničkom kodeksu, nastoje i svakako negativno utiču na sam proces resocijalizacije.

4. Uloga i značaj tretmana u procesu prevaspitanja i resocijalizacije

U oblasti penologije pojam tretmana se, takođe upotrebljava u širem i užem smislu. U širem smislu podrazumeva ukupnost načina postupanja prema osuđenim licima, počevši od njihovog prijema u zavod, smeštaja, ishrane, održavanja discipline, radnog angažovanja, ostvarivanja i zaštite njihovih prava i slično. U užem smislu, institucionalni tretman podrazumeva određeni pristup osuđenom licu, oblik rada sa osuđenim licima, primenu vaspitno-korektivnih i terapijskih naučno zasnovanih metoda ili postupanje sa jasno definisanim ciljevima i zadacima. U cilju prevaspitanja i resocijalizacije osuđenih lica stručni tim KP-ustanove, po završenoj opservaciji i utvrđivanju indikacija za odgovarajući oblik tretmana, primenjuje savremene vaspitno-korektivne i terapijske metode prisutne

u tretmanu ljudi u otvorenoj društvenoj zajednici, ali prilagođene zahtevima, potrebama i strukturi ličnosti osuđenih lica.

Sam pojam – reč „tretman“ je francuskog porekla (traiter) što u prevodu znači postupanje, ophođenje, i on je u širokoj upotrebi i u svakodnevnom govoru, a u penološkom smislu upotrebljavaju ga kako teoretičari, tako i lica koja se bave problemom prevaspitanja osuđenih lica, pa i sama osuđena lica prema kojima se primenjuju tretmani.

Pojam tretmana shvaćen u najširem smislu, koji se pojavljuje u novije vreme, a za koji se, kao što se iz dosadašnjeg izlaganja vidi, i mi u potpunosti zalažemo, odnosi se na postupanje sa izvršiocima krivičnog dela još u fazi krivičnog postupka. Preciznije rečeno, pojam tretmana shvaćen u najširem smislu odnosi se na postupanje sa izvršiocima krivičnih dela, kako u krivičnom postupku, tako i u procesu izvršenja krivičnih sankcija i kasnije u postpenalnom periodu. Shodno tome, razlikujemo sudski tretman, koji se ogleda u postupanju sudije tokom sudskog procesa, naročito kod odmeravanja kazne, tretman osuđenika za vreme izdržavanja krivične sankcije, ovaj tretman može biti višestruk i o njemu će biti opširnije reći u daljem tekstu; i postpenalni tretman ili tretman posle izdržane kazne i otpusta osuđenog lica na slobodu, koji bi trebalo da vrše organi centra za socijalni rad i drugi nadležni organi.

5. Tretman osuđenih za vreme izdržavanja kazne

Svakako da je glavni najkompletniji i najvažniji tretman osuđenih za vreme izvršenja kazne, zbog svoje kompleksnosti (složenosti) i kompletnosti, kao i brojnosti i raznovrsnosti on se može podeliti na više načina i po različitim kriterijumima, i to: prema vremenu vršenja tretmana, prema sadržini tretmana, prema obliku izvođenja i prema kategoriji osuđenih.

A. Prema vremenu vršenja razlikujemo: a) tretman koji se vrši odmah po dolasku osuđenog lica u KP-ustanovu, b) tretman koji se sprovodi tokom izdržavanja kazne, i c) tretman koji se vrši neposredno pre otpusta iz KP-ustanove. Prva od tri navedena tretmana se vrši odmah po dolasku osuđenog lica u zatvorski krug, kada ono ide u prijemno odeljenje, gde ostaje najduže 30 dana. Ovde se vrši ispitivanje ličnosti osuđenog i vrši se provera njegovog mentalnog i fizičkog zdravlja. Preko psihotesta ispituje se njegova inteligencija i druge psihičke osobine. Potom se putem zdravstvenog pregleda utvrđuje zdravstveno stanje i radna sposobnost, a putem intervju-a dolazi se do saznanja o životnom putu osuđenog lica, bračnim i porodičnim prilikama itd. Dosta podataka o ličnosti osuđenih lica sazna se iz dokumentacije sudova, državnih organa, mesnih zajednica i dr. Na prijemnom odeljenju se pravi okvirni i početni plan rada sa osuđenim, koji se, naravno kasnije može menjati i dopunjavati. Ovim se završava boravak i tretman osuđenog u ovoj prvoj vremenskoj fazi.

Posle toga osuđena lica se raspoređuju u vaspitne grupe i na radna mesta, odnosno određuje im se proizvodna delatnost u kojoj će izvršavati svoje radne obaveze. Ovo je vremenski najduža i najvažnija faza. U njoj se primenjuje najveći broj najrazličitijih tretmana. O svima njima će biti reči u daljem prikazu. Ova vremenska faza se završava do trenutka pripreme osuđenog za otpust sa izdržavanja kazne, kada nastupa ta treća faza – neposredno pre otpusta. U njoj se vrši priprema osuđenika za život van KP-ustanove, za život na slobodi. Ukoliko je osuđenik više vremena proveo u KP-ustanovi, utoliko će nova faza duže trajati i zahtevati veće angažovanje odgovarajućih službi na pripremi osuđenika. Faza pripreme je vrlo važna i od nje umnogome zavisi kako će se osuđenik snaći na slobodi. Istraživanja pokazuju da mnogi od osuđenika u tome nisu uspeali, pa i da su posle izlaska iz KP-ustanove od iste tražili pomoć i savete.

B. Sadržina tretmana obuhvata individualnu terapiju, osuđenički rad, opšte i stručno obrazovanje, kulturno prosvetni rad i rekreaciju.

a) Individualna terapija ili tretman je prilagođen specifičnim sklonostima pojedinca i njegovoj strukturi ličnosti, odnosno njegovim subjektivnim osobinama. Zbog toga se poštuju želje, navike i sklonosti osuđenog lica, ali u zatvorenim uslovima i ograničenjima, kako važećih pravnih normi (kao što su Zakon o izvršenju krivičnih sankcija, mnogi pravilnici i kućni red ustanove), tako i potrebama drugih zatvorenika i osoblja ustanove. Kod primene individualne terapije smatra se da je svaka ličnost – ličnost za sebe, da je osobena i neponovljiva, što se cenilo i prilikom sudskog tretmana, prilikom individualizacije kazne, te da sličan tretman treba primenjivati i prilikom izdržavanja kazne lišenja slobode u vidu individualnog oblika tretmana. Bazu za individualni rad terapeuta čine podaci iz sudskih spisa, osuđeničkog dosijea, obavljenog testiranja, kao i neposrednog razgovora sa osuđenim. Ovaj razgovor između vapitača-terapeuta i osuđenika obavlja se interakcijski – „u četiri oka“, zbog čega mora biti dobro planiran, pripremljen i taktično dobro vođen kako bi rezultati bili što bolji. Zato se smatra da se radi o veoma kompleksnom i složenom metodu, posebno u savremenim uslovima, u kojima su osuđenici obrazovani i izuzetno dobro informisani uz pomoć savremenih komunikacijskih sredstava i dostignuća, na primer, interneta i drugih metoda.

b) Osuđenički rad predstavlja osnovu i srž ovog oblika tretmana, koji se još naziva radni tretman. Rad je osnovna ljudska potreba, pa i osnovni smisao života, kao i sve druge vitalne fiziološke potrebe, s tim što je ova potreba za radom kod delikvenata često negativno usmerena. To je naročito slučaj sa besposličarima i skitnicama, kao i onima koji su se odali i alkoholu i drogi. Može se slobodno reći da je radni tretman osnovna psihološka mera, i to ne samo sada, već i istorijski gledano. Rad je čak – ali kao koristan i društveno opravdan i mnogim krivičnim

zakonima, pa i kod nas – predviđen kao kazna, kod nas iznosi do 6 meseci i može se izreći za krivična dela za koja je predviđena kazna zatvora do 3 godine ili novčana kazna.

Shvatanja o radu, kao penološkoj meri, prošla su istorijski gledano kroz nekoliko faza. Tako je rad dugo vremena u kaznenim sistemima bio kazna (robija) a ne radna terapija, tretman. Kasnije rad postaje dopunsko sredstvo kazne. Najzad u novije vreme, rad prestaje biti i kazna i prinuda i postaje metod tretmana u cilju prevaspitanja osuđenika, prilagođen cilju resocijalizacije, da bi, kao što je već istankuto, u najnovije vreme, u mnogim zemljama, pa i kod nas – u Krivičnom zakoniku, sada važećem – rad postao samostalna kazna.

Međunarodna zajednica je svojim aktima izgradila nekoliko načela o radu, kao pravo osuđenika, radnom tretmanu i kazni, koju mora da ispunjava, a to su:

1. načelo integrisanosti osuđeničkog rada u privrednu aktivnost države,
2. načelo obaveznosti radne terapije, kao neotuđivog prava osuđenika,
3. načelo radne terapije kao profesionalne orijentacije osuđenika,
4. načelo jednakih uslova rada osuđenika i zaštite na radu i
5. načelo nagrađivanja za rad koje podrazumeva da osuđeniku pripada pravilna novčana nagrada i naknada za rad.

Radna terapija ostvaruje popravnu (vapitnu) funkciju, afirmiše ekonomski interes osuđenika, a ostvaruje njegovo stručno osposobljavanje, obrazovanje i usavršavanje, navikavanje na red i disciplinu i poštovanje obaveza.

c) Tetman opšteg i stručnog obrazovanja je veoma značajan, ako ne i najvažniji za proces prevaspitanja i resocijalizacije. Glavni cilj obrazovnog tretmana je da osuđenik dobije opšte, ali i stručno obrazovanje, odnosno da razume uslove života i odnose u društvu, da shvati kako da rešava probleme sa kojima se suočava i da oni nisu samo rezultat poremećenih odnosa u društvu, već su deo i njegove ličnosti, shvatanja, motiva i pogrešnih stavova, kao i da stekne izvesno stručno obrazovanje, ako ga do tada nije imao, ili želi da ga promeni.

Efekti ovakvog rada su veoma važni, jer se osuđenici u zatvorskim uslovima, naročito na početku izdržavanja kazne, osećaju odbačenim, usamljenim, bezvrednim i izgubljenim. Zbog toga uz tretman opšteg i stručnog obrazovanja uporedo ide i vaspitni savetodavni tretman. Vaspitni tretman ima za cilj da otkloni prvenstveno to osećanje, da vrati poverenje u samopouzdanje kod osuđenika i u sopstvenu ličnost i u društvo. Stoga se vaspitanje osuđenika postavlja kao nužnost, a obrazovanje kao potreba i kao obaveza nadležnih službi u KP-ustanovi. Ustvari, obrazovanje uvek u sebi sadrži elemente vaspitanja, pa se ono zbog toga nalazi i u tretmanu prevaspitanja. Ovaj postupak je naročito uspešan i uglavnom se primenjuje kod maloletnih prestupnika. Većina maloletnih prestupnika nije dobila, ili ne u dovoljnoj meri, potreban stepen vaspitanja u porodici, niti dovoljno obrazovanja u školi, iz brojnih razloga u koje ovde nećemo ulaziti, zbog čega je njima najpotrebniji i najkorisniji ovaj tretman.

Organizacija i obrazovni tretman prema maloletnicima izvode se na dva moguća načina. Prvi je onaj koji se odvija u vaspitno-popravnim ustanovama u kojima se izvršava kazna lišenja slobode, a drugi onaj koji se odvija u posebnim odeljenjima redovnih školskih ustanova, u kojima se školuju i drugi mladi ljudi. I u jednom, i u drugom slučaju obarazovanje maloletnika odvija se prema vežećim programima obrazovanja učenika, odnosno programima za obrazovanje odraslih lica, ako je u pitanja ova kategorija osuđenika na koje se takođe primenjuju sličan vaspitno-obrazovani tretman. Cilj stručnog obrazovanja je da se osuđenik ili maloletni prestupnik, vrati u novu sredinu kao osoba koja ima kvalifikacije i uslove da se bavi nekim korisnim redovnim zanimanjem i time obezbeđuje sebi i porodici materijalna srestva za život i egzistenciju radom, a ne da bude „prinuđen“ da se vrati kriminalnoj orijentaciji.

d) Kultuno-prosvetni rad i rekreacija, kao tretman je obavezan za korišćenje slobodnog vremena u KP-ustanovi, s obzirom da osuđena lica imaju 40-časovnu radnu nedelju, tako da ostalo vreme provede u slobodnim aktivnostima. Međutim, kako bi im se obezbedilo korisno korišćenje slobodnog vremena, primenjuje se tretman kulturno-prosvetnog i sportskog rada i rekreacije, pod nadzorom i kontolom stručnih lica ustanove.

Slobodno vreme se u nekim teorijskim radovima iz oblasti penologije tretira trojako: kao kompenzacija, kao naknada i kao zamena. Kompenazciona funkcija tretmana u slobodnom vremenu ima za cilj da uspostavi izgublenu ravnotežu kod ličnosti, do koje je došlo u novim uslovima života, a ostvaruje se slobodnom inicijativom osuđenika. Kao nadoknada slobodno vreme ima funkciju da nadomesti ono što je izgubljeno u profesionalnom radu. Uloga zamene u slobodnom vremenu čini novi oblik životnog procesa koji se vrši novom funkcijom u zatvoru u zamenu za onu koju je osuđenik imao na slobodi. Između ove tri funkcije ne postoji velika razlika. Naprotiv, one su kompatibilne, dopunjene i veoma su bliske.

Osuđenim licima se ostavlja i vreme koje oni mogu iskoristiti po sopstvenom izboru i potrebama, ali u skladu sa kućnim redom i drugim propisima. Oni uglavnom to vreme koriste trojako: za aktivni odmor, za rekreaciju i za razvoj ličnosti

Aktivnost i odmor su individualna stvar i izbor osuđenika i odvijaju se bez fizičkih naprezanja i psihičkih napora. Najčešće se ovaj vid odmora koristi za spavanje, praćenje kulturno-zabavnog i sportskog programa, za šetnju, za druženje, razgovor i slično. Rekreativni tretman se obavlja kroz aktivno učešće u kulturno-zabavnim i sportskim aktivnostima i to ili u vidu organizovanog, ali dobrovoljnog takmičenja, ili u vidu lične razonode. Aktivnosti tretmana usmerene na razvoj ličnosti čine obrazovne (čitanje, pisanje), umetničke (crtanje, pevanje), informativne (praćenje štampe i televizije, gledanje filmova), tehničke (izrada nekih predmeta, figura i sl.) i društvene (učesće u kružocima, dobrovoljnim i dozvoljenim druženjima) aktivnosti.

C. Prema obliku izvođenja tretmana imamo individualni i grupni rad (ili tretman).

a) Individualni oblik tretmana je dobio svoj početak još prilikom odmeravanja kazne i kroz njenu individualizaciju koju je izvršio sudija. Naime, u toku krivičnog postupka sudija je dužan da vodi računa o ciljevima prevaspitanja izvršilaca krivičnih dela. On treba da bude svestan da lica koja su izvršila krivično delo treba privesti na teren prevaspitanja i da je to osnovni smisao vođenja postupka i suđenja. Ideja prevaspitanja mora stajati u centru pažnje u toku postupka koji se vodi prema izvršiocu dela. To nalaže uspostavljanje odgovarajuće početne komunikacije između sudija i optuženog lica i stvaranje takve klime u sudnici, koja će optuženom licu ulivati poverenje u sudiju, u njegovu nameru da mu pomogne. S druge strane, sudiji mora biti jasno u procesu suđenja i izricanja krivične sankcije, šta se može postići sa primenom određene sankcije za koju i kakvu će se odlučiti primenom pravila kod odmeravanja i individualizacije kazne. To upravo znači da koncepti suđenja i izvršenja moraju biti komplementarni, kako je istaknuto i u nazivu ovoga rada, a što zahteva od krivičnog postupka da „stoji pod idejom ličnosti“, dajući time glavnu orijentaciju i sadržinu samoj kazni.

Međutim, iako je uticaj suda značajan za uspeh u resocijalizaciji, mora se ipak reći da težište prevaspitnog tretmana leži na institucionálnom i vaninstitucionálnom mehanizmu u procesu izvršenja krivičnih sankcija. Osnovni prevaspitni problemi rešavaju se u toj fazi postupanja sa osuđenim licem, pa se zbog toga i postupanje u njoj može nazvati tretmanom u pravom smislu reči.

Osnovu za individualni rad terapeuta čine podaci iz sudskih spisa, pre svega presuda i vrsta i visina krivične sankcije (kazne) iz nje, zatim osuđenički dosije, testovi sa intervjuja i naravno nezaobilazan i neposredan razgovor sa osuđenim. Ovi dokumenti predstavljaju skup elemenata o strukturi ličnosti osuđenika i njegovim socijalnim karakteristikama, odnosno „studiju slučaja“.

I individualni tretman u kazneno-popravnim ustanovama se najčešće odvija u vidu vođenja posebnog razgovora i individualnog savetovanja, koje opet može biti direktivno i nedirektivno ili kombinacija oba metoda, što je najčešći slučaj. Individualni tretman je prilagođen specifičnim sklonostima pojedinca i njegovoj strukturi ličnosti, tj. njegovom subjektivnom stranom. Ova metoda se smatra najvažnijom, najkorisnijom i naješćom metodom u postupku prevaspitanja, za koju se može reći, na osnovu najnovijih istraživanja, da daje najbolje rezultate.

Ova metoda najviše i najčešće se primenjuje u razvijenim pravnim sistemima zapadnih zemalja, gde se u kazneno-popravnim ustanovama koristi tzv. klinička metoda. Klinička metoda je postupak koji se sprovodi pomoću socijalne ankete, medicinskog i psihološkog istraživanja motiva, interesa, volje i drugih subjektivnih faktora koji se mogu smatrati predispozicionim za kriminalnu aktivnost jedne ličnosti. Ona se sprovodi i metodom posmatranja i eksperimenta, uzimanja anamneze, dijagnosticanja, prognozanja i socijalnog relaksiranja.

Individualni rad, kao što se može videti, predstavlja najčešće multidisciplinarni pristup, u kome pedagozi utiču na prevaspitnu komponentu korekcije vaspitne zapaštenosti, socijalni radnici otklanjaju socijalne uzroke delikvencije, psiholozi uticaj zatvorske psihoze i elemenata psihičkih poremećaja koji čine elemente pre-dispozicije kriminalnog ponašanja.

Najčešće individualnim tretmanom rukovodi penološki andragog (vaspitač), čiji je zadatak da upozna ličnost osuđenika i rukovodi radom na njegovoma prevaspitanju. On to čini praćenjem ponašanja u celoj zatvorskoj sredini, na radnom mestu, u toku postupka obrazovanja, održavanja veza i odnosa sa porodicom, prijateljima i ostalim osobama u kaznenoj ustanovi. Ovu funkciju vaspitač obavlja u neposrednom kontaktu sa osuđenim (razgovorom, pružanjem pomoći i saveta), ali i saradnjom s ostalim osobljem u kazneno-popravnoj ustanovi. Ovaj neposredni kontakt između vaspitača i osuđenika odvija se na različite načine i različitog je intenziteta, što zavisi od potreba i plana rada.

Pored tradicionalnih formi neposrednog razgovora, koji imaju prevashodno pedagoški smisao i psihološku osnovu. Ovaj metod se razlikuje raznovrsnim postupcima ubeđivanja, podsticaja pozitivnih sklonosti, ali i merama sprečavanja, odnosno prinude na otklanjanju devijantnih stavova, sklonosti i navika.

b) Grupni oblik tretmana je izraz potrebe i značaja interpersonalnih odnosa ljudi i rešavanja njihovih problema u emocionalnom pogledu i na adaptacionom planu. Drugim rečima, on je rezultat uticaja socijalne psihologije u postupku resocijalizacije i shvatanja potrebe čoveka da se otrgne iz stanja otuđenosti i prepusti se kontaktima i druženjima sa drugima.

Grupni tretman se uglavnom primenjuje kod onih delikvenata gde je uzrok kriminalne orijentacije uticaj delikventne sredine. Zbog ograničenosti vremena i različite strukture osuđenika smatra se da je za grupni rad neophodna zatvorska populacija kojima je izrečena kazna zatvora manje od jedne i po godine, osuđen za nehatna krivična dela i osobe starije od pedeset godina. Grupa se formira tako da je njen sastav bar približno srodnih karakteristika prirodnoj sredini i da je prognoza pozitivne socijalne orijentacije izvesna.

Od brojnih metoda grupne terapije, koje su poznate u teoriji psihologije, kao što su: bioenergetska psihoterapija, rad iks varijanta, terapija osećanja, transakciona analiza. Najčešće se u praksi primenjuju: psihoterapija i grupno savetovanje.

Psihoterapija je jedan od vidova psihoanalitičkog tipa grupne terapije, koja se odvija tako što voditelj u emocionalno opuštenoj atmosferi obezbeđuje, stvara i vodi jednu slobodnu (nekontrolisanu) komunikaciju, bez ograničenja u pogledu tema, sadržaja i toka razgovora. Prema pristalicama ove terapije ista ima efekat, jer se kod osuđenika otklanjaju poremećaji u ponašanju kojima je uzrok u potisnutim (negativnim) iskustvima. Učesnici u ovoj terapiji u slobodnom razgovoru bez straha se upuštaju u dijaloge i rasprave, „otvaraju se“ i iznose svoja mišljenja. Ova metoda je naročito korisna za one koji se ustežu da istupaju i razgovaraju u

grupi, koji se plaše nastupa pred mnoštvom ljudi, tako da se oni oslobađaju tog straha i postaju slobodni u nastupima.

Najrasprostranjenija metoda je grupno savetovanje, kao varijanta grupnog savetovanja. Grupno savetovanje je, u izvesnom smislu, nadopuna individualnog tretmana, ali i poseban pristup za tretman osuđenika kod kojih su konfliktne situacije, frustraciona stanja i neurotični simptomi takve prirode da ih lakše otklanjaju u kolektivnom tretmanu.

Grupno savetovanje se, inače, za redovne ali i za devijantne aktivnosti primenjuje u tzv. centrima za profesionalnu orijentaciju. Po pravilu odvija se u grupi od oko 10 osoba, homogenog ili heterogenog sastava. Metod se zasniva na povremenim i spontanim razgovorima, u ambijentu slobodne diskusije. Veoma je pogodan za one osuđenike koji nisu u stanju da se individualno otvore prema terapeutu, već rasterećenje problema lakše doživljavaju u grupi.

Za uspeh grupnog savetovanja veoma je bitno ponašanje voditelja-terapeuta. Zbog toga se smatra da terapeut treba da ima sledeće osobine: 1. obzir i poštovanje za ličnost u nevolji, bez obzira na njegovu raniju istoriju; 2. iskreno interesovanje i veru u korekcionu program; 3. da je razumno širokogrud u svojim gledištima prema zatvorenicima; 4. da je u stanju da sluša kritike i sarkastična pitanja osuđenika; 5. da ne podleigne tendenciji samosažaljenja kada njegov rad nije ocenjen od onih kojima je pomoć namenjena; 6. da za ovu problematiku uvek ima ambicija da proučava njene fenomene.

Trajanje grupnog savetovanja nije tačno određeno. Sastanci mogu trajati od 45 minuta do 2 časa u toku dana, a takvih sastanaka treba da bude 20–30. Razmaci između sastanaka ne treba da budu veći od 2–3 dana.

D. Najzad, podela prema kategoriji osuđenih podrazumeva tretman prema punoletnim i maloletnim osuđenima, kao i opšti i posebni tretman. Tretman prema punoletnim licima odnosi se na osuđena lica starija od 18 godina, tačnije, koja su posle tog perioda izvršila krivično delo i pravosnažno osuđena, osim onih koja su kao maloletnici izvršila krivično delo, a u vreme izvršenja krivične sankcije – maloletničkog zatvora napune 18 godina. Ova kategorija nastavlja da izdržava kaznu maloletničkog zatvora radi procesa resocijalizacije u vaspitno-popravnog domu do navršene 23 godine života. Tretman prema maloletnicima odnosi se na lica mlađa od 18 godina i on se razlikuje od tretmana prema punoletnim licima, sa nizom specifičnosti, čemu je posvećen poseban članak ovog autora.

Opšti tretman osuđenih osoba sastoji se iz individualnog rada sa osuđenim, radno sposobnim osuđenima, koji se svakodnevno radno angažuju na svojim radnim mestima, koji se bave kulturno-prosvetnim i rekreativnim aktivnostima.

Posebani prevaspitni tretman odnosi se na one osuđenike koji se ne mogu uspešno uključiti u opšti tretman. Tu spadaju: stari i bolesni osuđenici, alkoholičari i narkomani, zatim ličnosti kojima je potrebno opšte i stručno obrazovanje. Prema ovim ličnostima je neophodno preduzimati posebne zdravstvene,

obrazovne, stimulativne mere radi njihovog uspešnog uključivanja u opšti tretman i ostvarivanja osnovnog cilja izvršenja krivične sankcije.

Zaključak

1. Savremena nauka o izvršenju krivičnih sankcija – penologija, novija multidisciplinarna oblast, koja se zasniva na Zakonu o izvršenju krivičnih sankcija, ali i na čitavom nizu podzakonskih propisa: pravilnika, kućnom redu, raznih pravila i drugih pravnih akata niže pravne snage.

2. Svim ovim aktima se regulišu ponašanja i odnosi osuđenih lica u kazno-popravnim ustanovama, kao i odnos zaposlenih lica u navedenim ustanovama prema osuđenim licima i njihova prava, dužnosti i obaveze – sve sa ciljem prevaspitanja i resocijalizacije osuđenih lica.

3. Kada se govori o prevaspitanju, polazi se od toga da je kod osuđenih lica proces vaspitanja i socijalizacije ostao nepotpun, nedovoljan ili zasnovan na pogrešnim i negativnim sadržajima, koji pojedince odводе na put kriminaliteta. Šire tumačenje pojma prevaspitanja obuhvatalo bi korektivne, terapijske, obrazovne, socijalne i druge mere i postupke, kojima se utiče na osuđena lica da napuste kriminalne i usvoje društveno prihvatljive obrasce i pravila ponašanja.

4. U toku krivičnog postupka sudija je dužan da vodi računa o ciljevima prevaspitanja i resocijalizacije izvršilaca krivičnih dela. Ideja prevaspitanja mora stajati u centru pažnje u toku postupka, koji se vodi prema njima. Sudiji mora biti jasno u procesu suđenja i izricanja krivične sankcije šta se može postići sa primenom određene sankcije, a to znači da proces suđenja i proces izvršenja iste moraju biti komplementarni.

5. Ovakva komplementarnost, tj. dopunjavanje i usaglašavanje, se zahteva i prilikom primene različitih tretmana u procesu resocijalizacije koji se odvija u institucionalnom i vaninstitucionalnom mehanizmu u procesu izvršenja krivičnih sankcija, odnosno u ovoj fazi je posebno potrebno da tretmani budu komplementarni.

6. Tretmani ili postupanja sa osuđenim licima mogu biti veoma različiti za vreme izdržavanja kazne i mogu se razvrstati na više načina, i to: prema sadržini, prema obliku izvođenja, prema vremenu vršenja i prema kategoriji osuđenih, ali svi oni moraju biti međusobno komplementarni, kako bi se postigla što bolja svrha resocijalizacije.

Aleksandar Ignjatović, Ph.D.

Professor on the Law Faculty, Business Academy, Novi Sad

Complementarity of treatment in resocialization process

A b s t r a c t

In criminal proceedings the judge is obliged to take care about the goals of resocialization of perpetrators of criminal act. The idea of resocialization must be in the center of attention in the course of the proceedings, which is leading to them. Judges must be clearly in the process of trial and criminal sanctions what can be achieved with the application of certain sanctions, which means that the process of trial and execution of the same process must be complementary. This complementarity is required and the application of different treatment in the process of resocialization. When we talk about resocialization, we need to start from the fact that the convicted persons in the process of socialization and education remained incomplete, insufficient, or based on wrong and negative contents, and that individual takes to the road of crime. Broader interpretation of the term resocialization included the corrective, therapeutic, educational, social and other measures and procedures, which affects the convicted person to leave the criminal and adopt socially acceptable forms and rules of conduct. The aim is resocialization of offenders sentenced, that the process moves from the punishment of offenders – to re-involvement in the community. Therefore, the objectives of punishment of offenders would be the prevention of socially dangerous activities and prevention the perpetrator to carry out crime, the improvement, education, the influence of the other in the sense of not doing socially harmful acts, and generally, influence on the development of moral and discipline citizens.

Key words: Resocialization, convicted persons

Literatura

1. Atanacković, D.: Penologija, Beograd, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 1988.
2. Bošković, M., Radoman, M.: Penologija, Novi Sad, Univerzitet u Novom Sadu, Pravni fakultet, 2002.
3. Ignjatović, Đ.: Pravo izvršenja krivičnih snakcija, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 2006.
4. Ignjatović, A.: Krivično pravo, opšti deo, Novi Sad, Pravni fakultet Univerziteta Privredna akademija, 2007.

5. Šarić, B., Bulatović, N.: Sistem izvršenja krivičnih sankcija u Republici Srbiji, Beograd, 2004.
6. Milutinović, M.: Penologija, Beograd, Savremena administracija, 1972.
7. Krivični zakonik Republike Srbije, Beograd, „Službeni glasnik RS“, br. 85, 88 i 107, 2005.
8. Zakon o izvršenju krivičnih sankcija, Beograd, „Službeni glasnik RS“, br. 16/97 i 34/07.